

ZAŠTO JOŠ NEMAMO KODEKS O PONAŠANJU TRANSNACIONALNIH PODUZEĆA?¹

Kodeks ponašanja transnacionalnih poduzeća² zamišljen je kao skup pravila dogovorenih od država koji će dati standard ponašanja transnacionalnih poduzeća u raznim zemljama u kojima ta poduzeća nastupaju. Rad na Kodeksu otpočeo je u okviru Ujedinjenih naroda još 1976. godine.³ Danas, sedam godina nakon početka rada na izradi Kodeksa, ostalo je još nekoliko važnih pitanja otvorenima i ne može se sa sigurnošću predvidjeti niti kada će ta pitanja biti riješena niti da li će uopće o tim pitanjima biti postignuta suglasnost. Danas se, dakle, ne može predvidjeti da li će se države uopće složiti o sadržaju Kodeksa.

ORGANI KOJI RADE NA IZRADI KODEKSA

Još 1972. godine Vlada Čilea predložila je Ujedinjenim narodima da se imenuje grupa osoba koja bi proučila ulogu koju transnacionalna poduzeća imaju na razvoj privrede, posebno one u zemljama u razvoju.⁴ Ta je Grupa zaista i imenovana i sastojala se je od 20 istaknutih osoba iz javnog i privrednog života iz raznih zemalja svijeta.⁵ Ta je Grupa 1973. i 1974. godine održala nekoliko sastanaka, saslušala oko 50 pojedinaca i na kraju preporučila da se osnuje stalni centar u okviru UN koji bi se bavio proučavanjem i praćenjem rada transnacionalnih korporacija.

Ekonomsko i socijalno vijeće UN, pod čijim je okriljem radila Grupa istaknutih osoba, osnovalo je 1974. godine Komisiju za transnacionalna poduzeća kao svoje savjetodavno tijelo,⁶ a 1975. g. i Centar za transnacionalna poduzeća kao stalno tijelo UN koje će se baviti proučavanjem rada transnacionalnih korporacija.

Centar je otpočeo radom 1975. godine, a 1976. godine je odlučeno da se u okviru Komisije osnuje i jedno tijelo od 12

do 15 istaknutih pojedinaca koji će na temelju vlastitog praktičnog iskustva sudjelovati u radu Komisije.⁷

Komisija za transnacionalne korporacije je na svom drugom sastanku godine 1976. osnovala posebnu Medjuvladinu radnu grupu za izradu Kodeksa ponašanja transnacionalnih korporacija.⁸ Ta je Medjuvladina radna grupa održala svoj prvi sastanak početkom 1977. godine.

Neposredna izrada Kodeksa povjerena je, dakle, Medjuvladinoj radnoj grupi koja o svom radu podnosi izvještaj Komisiji. Komisija o svom radu podnosi izvještaj ECOSOC-u, a ECOSOC o svom radu podnosi izvještaj Generalnoj skupštini UN. Medjuvladinoj radnoj grupi u radu pomaže Centar, a Komisija je odlučila da sastancima Medjuvladine radne grupe prisustvuju i Expert Advisori, kad god se to smatra potrebnim. Ovo je, dakle, institucionalni okvir u kojem se odvija rad na izradi Kodeksa.

RAD NA KODEKSU

Medjuvladina radna grupa održala je svoju prvu sjednicu u siječnju 1977. godine, i do maja 1982. godine održano je ukupno 17 sastanaka. Istovremeno, do ljeta 1982. održano je 8. sjednica Komisije koja se sastaje jednom godišnje. S obzirom da do polovine 1982. godine nije postignuta suglasnost o svim pitanjima Kodeksa, Komisija je odlučila da se u prvoj polovini 1983. održe još tri posebna sastanka Komisije koja su bila otvorena za sve države. Tim su sastancima prisustvovali predstavnici 82 države. Međutim, niti na tim sastancima nije postignuta suglasnost o tekstu Kodeksa. S obzirom na takvo stanje, pitanje Kodeksa podnijeto je na razmatranje Generalnoj skupštini na njenom redovnom zasjedanju krajem 1983. godine.⁹

Generalna skupština UN odlučila je na svom redovnom 38. zasjedanju krajem 1983. godine da se početkom 1984. godine održi još jedan posebni sastanak Komisije, otvoren za sve države, na kojem bi se još jednom razmotrio dosadašnji rad na Kodeksu.¹⁰

Samo ako bi zaključak tog sastanka bio pozitivan, tada bi se sazvala konačna sjednica Komisije na kojoj bi se tekst Kodeksa dovršio.

Rezultati rada na Kodeksu nisu, dakle, ohrabrujući. U sedam godina rada (od 1977. do 1983) nije postignuta suglasnost o svim pitanjima. Neka su, doduše, pitanja uspješno dogovorena, ali najbitnija pitanja su još uvjek ostala otvorena. Ako idući "assessment meeting" početkom 1984. g. ne uspije, to će značiti da nema političke volje da se Kodeks donese i vjerojatno će rad na Kodeksu biti prekinut.

SUDJELOVANJE SFRJ

Naša zemlja sudjeluje u radu Komisije, kao i u radu na izradi Kodeksa od samog početka. Kao što smo već naprijed naveli, već u Grupi istaknutih ličnosti sudjelovao je Emerik Blum.¹¹

Jugoslavija je u Komisiju birana 1975. g. i ponovno 1976. na razdoblje od tri godine, a zatim ponovno do 1981, te ponovno do 1984. Jugoslavija, dakle, djeluje neprekidno u Komisiji i u Medjuvladinoj radnoj grupi za Kodeks od njihova osnutka do danas. Pored toga, naša je zemlja u razdoblju od 1980. do 1984. imala i svog predstavnika u grupi Expert Advisora.¹²

U svom radu na izradi Kodeksa Jugoslavija je svesrdno sudjelovala u radu Grupe 77, koja je u Medjuvladinoj radnoj grupi za izradu Kodeksa u mnogim pitanjima nastupala kao cjelina.

Grupa 77 je u toku diskusija o Kodeksu izradila i svoj vlastiti nacrt koji služi kao baza za nastup predstavnika zemalja iz te Grupe.¹³ Izrada tog Nacrta iziskivala je mnogo napora i predstavnici SFRJ su u tim naporima obilno sudjelovali.

SADRŽAJ KODEKSA

Odmah po svom osnivanju, Medjuvladina radna grupa zatražila je od svog Predsjednika da izradi kritični prikaz mogućeg sadržaja Kodeksa. Predsjednik je prvo sastavio prijedlog takvog prikaza,¹⁴ a zatim, nakon diskusija o tom prijedlogu, i svoj konačni Prikaz.¹⁵ Formulacije Predsjednika služile su kao osnova za diskusiju i razradu teksta Kodeksa.

U svojoj posljednjoj verziji iz 1983. godine, Kodeks se sastojao od 4 osnovna poglavlja koja su sadržavala ukupno 71 odredbu.

Četiri osnovna poglavlja su: uvod i ciljevi Kodeksa, djelatnost TNC koja se regulira Kodeksom, postupanje sa TNC od strane država, te primjena Kodeksa.¹⁶

Prvi dio Kodeksa koji se sastoji od "uvoda i ciljeva" nije još razmatran jer nema niti nacrta tog dijela. Drugi dio se sastoji od "definicija". Treći dio je najdulji i obradjuje djelatnost TNC, te sadrži odredbe o tome koja se djelatnost TNC smatra dozvoljenom. Četvrti dio obradjuje pitanja koja reguliraju kakav stav trebaju imati države u postupanju s TNC, kao i pitanja nacionalizacije strane imovine, naknade za oduzetu imovinu i nadležnost organa pojedinih država. Peti se dio odnosi na suradnju država u sprovodjenju i primjeni Kodeksa. Šesti dio se bavi posebno s nacionalnim i medjunarodnim institucionalnim okvirima za primjenu Kodeksa.

ODREDBE KOJE SU DOGOVORENE

Sistem rada na izradi Kodeksa je takav da ima dosta odredaba koje su za sada stavljene u zgrade. Te zgrade ne znače uvijek da o sadržaju postoji neslaganje, već samo da je neki elemenat formulacije neizvjestan. Tako npr. ovisno o pravnoj naravi Kodeksa (obveznoj ili dobrovoljnoj), mnoge formulacije su stavljene u dvije verzije "mora" ili "treba" ("should/shall") ili "suzdržati se" i "Ne pribjegavati" ("refrain from" i "not to resort to").

Mnoge takve i slične zgrade mogle bi se bez većih napora ukloniti kad se jednom postigne suglasnost o osnovnim pitanjima koja imaju utjecaj na formulacije u zgradama.

Od dogovorenih odredaba najvažnije su one o "prihvatanju socijalnih i kulturnih vrijednosti" (t. 12), "vlasništvo i kontrola" (t. 21-25), "vanjskotrgovinska bilanca i financiranje" (t. 26-32), "oporezivanje" (t. 34), "zaštita potrošača" (t. 37-40), "zaštita okoline" (t. 41-43), "otkrivanje informacija" (t. 44-46), te "medjuvladina suradnja i sprovodjenje Kodeksa" (t. 59-71).

Od 71. odredbe, koliko ih ukupno ima Kodeks, usuglašene odredbe iznose više od polovice, a neke su od tih odredaba vrlo važne.

Tako se npr. u t. 12. izričito odredjuje da TNC trebaju poštivati društvene i kulturne vrijednosti i tradicije zemalja u kojima djeluju, te da moraju izbjegavati praksu koja ima štetan utjecaj na kulturne običaje i ciljeve postavljene od pojedinih vlada. Da bi mogle udovoljiti ovim zahtjevima TNC se moraju savjetovati s vladama zemalja u kojima djeluju.

U t. 21-23, predviđa se da TNC trebaju uložiti napore da razdijele ovlaštenja za donošenja odluka između svojih jedinica u raznim zemljama kako bi kroz razdiobu ovlaštenja više doprinijele napretku zemalja u kojima djeluju. Nadalje, TNC moraju suradjivati s vladama pojedinih zemalja kako bi stimulirali sudjelovanje lokalnog kapitala u njihovim poduzećima, a sve to u skladu sa zakonima pojedinih zemalja u kojima djeluju.

U odredbama o vanjskotrgovinskoj bilanci i financiranju (t. 26-32) predviđa se, između ostalog, da TNC moraju nastojati poboljšati vanjskotrgovinsku bilancu zemalja u kojima djeluju i to kroz povećanje i deversifikaciju izvoza iz tih zemalja. Nadalje, TNC se trebaju odazivati zahtjevima vlada zemalja u razvoju da transfer uloženog kapitala vrše kroz dulja vremenska razdoblja, u onim slučajevima kad bi vrijeme i opseg takvog transfera moglo prouzročiti finansijske poteškoće tim zemljama.

Kodeks poziva TNC da se ne koriste praksom plaćanja unaprijed ili zatezanja plaćanja,¹⁷ te da ne upotrebljavaju praksu medjusobnog plaćanja unutar filijala TNC kako ne bi povećale nestabilnost pojedinih valuta i kako ne bi dovele do ozbiljnih platno-bilančnih poremećaja.

Kod odredaba o oporezivanju (t. 34) TNC se pozivaju da izbjegavaju praksu umanjenja poreznih obveza putem namjerno iskrivljene politike cijene proizvoda pojedinih ograna. U pogledu zaštite potrošača (t. 37-40) Kodeks poziva TNC da svoju proizvodnju i prodaju usklade s nacionalnim zakonima i propisima, a da kroz svoju djelatnost ne nanose povrede zdravlja i da štite potrošače kroz primjenu odgovarajućih međunarodnih standarda, kako ne bi došlo do prodaje proizvoda različitih

kvaliteta u raznim zemljama. Kodeks poziva TNC da pruže sve relevantne informacije o svojim proizvodima i uslugama, a naročito o zabranama ili ograničenjima distribucije pojedinih proizvoda koja bi mogla biti nametnuta u raznim zemljama. Isto tako, TNC su dužni otkriti sve informacije koje se odnose na opasnost upotrebe pojedinih proizvoda koje proizvode i to putem odgovarajućih naljepnica i korektnog reklamiranja. TNC se pozivaju da suradjuju u razradi medjunarodnih standarda za zaštitu zdravlja potrošača.

Kod odredaba o zaštiti okoline (t. 41-43) TNC se pozivaju da svoju djelatnost vode u skladu s nacionalnim zakonima i propisima zemalja u kojima djeluju, te da vraćaju u prijašnje stanje oštećeni okoliš i da razvijaju tehnologije kojima se to postiže. TNC se pozivaju da razviju sistem informiranja u pogledu karakteristika pojedinih proizvoda, zabrana i ograničenja u vlastitim zemljama, kako bi se olakšao posao drugih zemalja.

U pogledu otkrivanja informacije (t. 44-46) Kodeks veoma detaljno propisuje koje sve informacije TNC trebaju staviti na raspolaganje javnosti i organima pojedinih zemalja, a što je važno za dobivanje opće slike o sastavu i globalnom djelovanju svake TNC.

Konačno, u pogledu medjuvladine suradnje na sprovodjenju Kodeksa, države se slažu da će izmjenivati informacije potrebne za primjenu Kodeksa, te da će se medjusobno savjetovati o pitanjima vezanim uz primjenu Kodeksa.

OTVORENA PITANJA

Iako su pitanja o kojima je postignut dogovor važna, pitanja koja su ostala otvorena su mnogo fundamentalnija. Tih pitanja ima 5 ili 6, ali bez dogovora o njima teško je vjerovati da će Kodeks uopće biti usvojen.

DEFINICIJA TNC

To je jedno od najosjetljivijih pitanja o kome još nije postignut sporazum. Prema prijedlogu razvijenih zemalja, sva bi poduzeća, bez obzira da li su privatnog, javnog ili mješovitog vlasništva, bila smatrana TNC, "ako imaju ogranke u dvije ili više zemalja, bez obzira na njihovu pravnu formu i djelatnosti kojima se bave, pod uvjetom da im njihova struktura omogućuje da se njihovo odlučivanje vodi iz jednog centra koji formulira zajedničku strategiju, a da su jedinice tako povezane, bilo putem vlasništva ili na drugi način, da jedna ili više od tih jedinica mogu vršiti značajni utjecaj na djelatnosti drugih jedinica, te da mogu medjusobno dijeliti znanje i odgovornosti s drugima" (prijedlog t. 1 (a) Kodeksa).

Gornja definicija uključivala bi poduzeća iz zemalja Istočne Evrope pod pojmom TNC, a to je za Sovjetski Savez i ostale zemlje Istočnog bloka, do sada, bilo potpuno neprihvatljivo. Veoma je mala vjerojatnost da će se stav zemalja Istočne Evrope o tom pogledu promijeniti.

Zemlje u razvoju, sa svoga stajališta, nisu naročito zainteresirane za pitanje definicije TNC, jer je njima najvažnije da mogu kontrolirati strana poduzeća, bez obzira odakle dolaze, ako rade na njihovom teritoriju.

Po našem mišljenju, rad poduzeća iz Istočne Evrope teško se može usporedjivati s radom pravih TNC, jer je i njihov predmet djelatnosti, a i način rada drugačiji. Razvijene se zemlje vrlo trude da pokažu kako zemlje iz Istočne Evrope imaju velike interese u inozemstvu i kako se rad njihovih poduzeća može usporedjivati s radom TNC. Iz podataka koje su priredile razvijene zemlje za Komisiju¹⁸ proizlazi da je krajem 1978. godine bilo 544 poduzeća u inozemstvu u kojima su organizacije iz Istočne Evrope imale svoje interese. Od tih je 359 bilo smješteno u razvijenim zemljama, a 185 u zemljama u razvoju. Čak 85,5% od tog broja bilo je smješteno u Zapadnoj Evropi, dok ih je 75 bilo u Africi, 40 na Srednjem Istoku, 36 u Južnoj Americi i 34 u Aziji. Odnos uloženog kapitala je, međutim, obratan broju i smještaju poduzeća. Tako je vrijednost čitavog uloženog kapitala u razvijenim zemljama samo US\$ 474 milijuna, dok je ta vri-

jednost u zemljama u razvoju US\$ 3.902 milijuna. To se tumači time, što su poduzeća u razvijenim zemljama uglavnom uslužnog i distributivnog karaktera, dok su ta poduzeća proizvodnog i posebno rudarskog karaktera u zemljama u razvoju.¹⁹

Iako poduzeća iz zemalja Istočne Evrope, u pravilu, ne mogu biti izjednačavana s TNC, ipak, ima slučajeva da ta poduzeća djeluju na veoma sličan način.²⁰ Međutim, te je diferencijacije vrlo teško definirati i to pitanje može postati jedno od glavnih razloga neslaganja i nemogućnosti usuglašavanja teksta Kodeksa.

Suvremeno pravo država na njihova prirodna bogatstva

To je pitanje već dugo vremena na dnevnom redu raznih organa Ujedinjenih naroda i Generalna skupština je već o tome donijela nekoliko rezolucija,²¹ a i pokret nesvrstanih se u nekoliko navrata bavio tom problematikom.²²

U nacrtu Kodeksa pitanje suverenog prava raspolaganja prirodnim bogatstvima definirano je u t. 6, u kojoj se to pravo potvrđuje. Ono što je sporno to su kvalifikacije tog prava. Razvijene zemlje stoje na stajalištu da suvereno pravo raspolaganja prirodnim bogatstvima ne može biti bez ikakvih ograničenja i može biti priznato samo uz pridržavanje pravila međunarodnog prava ili nekih međunarodno priznatih standarda postupanja s TNC.

Zemlje u razvoju stoje na stajalištu da su dosadašnje rezolucije Generalne skupštine to pitanje dovoljno definirale i da Kodeks treba odražavati sadržaj tih rezolucija.²³ Što se tiče formulacija rezolucija Generalne skupštine, samo jedna od tih rezolucija je imala podršku i razvijenih zemalja. To je bio slučaj kod Rezolucije broj 1803/62 (Permanent Sovereignty over Natural Resources), za koju su glasale i Sjedinjene Države jer je u Rezoluciji bilo izričito navedeno da kod oduzimanja strane imovine nacionalizirajuća je država dužna platiti odgovarajuću naknadu ("appropriate compensation"). Sve druge rezolucije Generalne skupštine, a tako i rezolucije pokreta nesvrstanih, nisu poklanjale posebnu pažnju pitanjima naknade ili su to pitanje tretirale na način koji nije prihvatljiv razvijenim zemljama.

Djelatnost TNC

Neka druga pitanja iz poglavlja o djelatnosti TNC su također još otvorena, jer razvijene zemlje stoje na stajalištu da su predložene formulacije nedovoljno kvalificirane. Tako npr. kod pitanja poštivanja ekonomskih ciljeva i razvojne politike pojedinih država, za koja Kodeks traži da ih TNC podupiru, razvijene zemlje smatraju da se ovdje može raditi samo o onim ciljevima koje su Vlade pojedinih zemalja deklarirale, dakle, koji su javno poznati ili javno utvrđeni. Većina delegacija, međutim, nije smatrala da su te kvalifikacije potrebne i da bi one, u stvari, smanjivale odgovornost TNC u pridržavanju načela sadržanih u toj odredbi (t. 9).

Iako su ovo i još neka pitanja iz tog poglavlja važna, smatramo da bi se o njima relativno lagano mogao postići sporazum, kad bi neka druga pitanja bila dogovorena.

Rad TNC u Južnoj Africi

Zemlje u razvoju naročito inzistiraju na tome da TNC trebaju smanjiti svoje sudjelovanje u privredi Južne Afrike, jer stoje na stajalištu da to sudjelovanje jača južnoafrički režim i na taj način produljuje neprihvatljivi sistem apartheida. Razvijene zemlje stoje na stajalištu da rad TNC pomaže uspostavljanju ravnopravnijih ljudskih odnosa u privredi Južne Afrike, i da se na taj način ostvaruje progresivni napredak, a da je to pitanje u biti, političko pitanje i da ga treba razmatrati pred drugim organima UN.

Očito je da razvijene zemlje imaju prevelike ekonomске interese u Južnoj Africi, a da bi pristale da se obvežu da će smanjivati učešće TNC u privredi Južne Afrike. Razvijene zemlje su u vrlo širokim principima, protivne apartheidu, ali nisu spremne vlastite ekonomске interese žrtvovati da bi se taj održni režim oslabio.

Dovoljno je pogledati brojke o učešću TNC u privrednom životu Južne Afrike, da bi se shvatilo koliki je ekonomski interes razvijenih zemalja na tom području.²⁴ Velika Britanija ima 186 TNC aktivnih u Južnoj Africi, dok je broj TNC iz SAD 157, a onih iz SR Njemačke 89. Ukupni broj TNC iz 15 najrazvijenijih

zemalja aktivnih u Južnoj Africi iznosi 515,²⁵ a u Namibiji 64.²⁶ Od ukupnog broja TNC-a u razdoblju od siječnja 1980. do ožujka 1983, samo je 19 TNC raspustilo svoje podružnice u Južnoj Africi (16) i Namibiji (3).

Odredbe Kodeksa (t. 14) pozivaju TNC da progresivno smanjuju svoju poslovnu djelatnost u Južnoj Africi, te da ne vrše više daljnje investicije na tom području. Očito je da su, iz gore navedenih razloga, takvi zahtjevi za mnoge razvijene zemlje neprihvatljivi.

Postupanje s TNC

Poglavlje o postupanju s TNC dijeli se u dva dijela i to: "opće postupanje" (t. 47-48), te "nacionalno postupanje" (t. 49-53). U tom se dijelu Kodeksa nalaze i odredbe o nacionalizaciji i plaćanju naknade za oduzetu imovinu (t. 54), a i odredbe o nadležnosti država u rješavanju sporova (t. 55-58). Može se reći da je većina tih odredaba još uvijek kontroverzna.

Kod "općeg postupanja" postavlja se pitanje da li postoje pravila medjunarodnog prava koja reguliraju postupanje država s poduzećima ili gradjanima drugih država. Razvijene zemlje, naime, stoje na stajalištu da medjunarodno pravo već sadrži ta pravila i standarde i traže da se kod odredaba Kodeksa o postupanju sa stranim TNC izričito kaže da će države postupati u skladu s tim pravilima. Ta su pravila, navodno, pravilo o nediskriminaciji stranaca, kao i pravilo o pravičnom postupanju sa strancima ("non-discrimination" i "fair and equitable treatment").

Zemlje u razvoju, kao i zemlje iz Istočne Evrope, stoje pak na stajalištu da medjunarodno pravo ne sadrži takva pravila i spremne su priznati da su države obvezne samo u onoj mjeri u kojoj su se obvezale na odredjeno postupanje međuđavržavnim ugovorima koje su slobodno zaključile.

Prema jednoj grupi zemalja, već i same odredbe o postupanju država s TNC ("treatment") narušavaju osnovnu namjenu Kodeksa, jer se po stajalištu tih zemalja, Kodeks donosi isključivo zbog toga da bi se propisala pravila kako transnacionalne korporacije moraju djelovati u drugim zemljama, a ne da se od-

redjuju pravila kako države moraju postupati s TNC. Svako takvo reguliranje, po tom stajalištu, narušava suverena prava država.

Kako je to pitanje osjetljivo, najbolje ilustrira diskusija oko jedne odredbe iz dijela "nacionalnog postupanja" (t. 50) koju predlažu razvijene zemlje i kojoj je svrha samo da konstatira kako je stabilnost pravnog poretku i jasnoća propisa od velikog utjecaja i značaja za stabilnost medjunarodne trgovine. Mnogo je država bilo protiv ovakve konstatacije zbog toga da TNC ne bi kasnije ovakvu odredbu koristile u kritici onih zemalja koje mijenjaju propise po svom nahodjenju. Sličan je slučaj i s prijedlogom odredbe po kojoj države trebaju dozvoljavati slobodnu razmjenu ljudi i rukovodećih kadrova (t. 52). Dok su predstavnici razvijenih zemalja smatrali da je to najnormalnija odredba koja neće izazvati velike sukobe, mnoge su zemlje energično ustale protiv posebnog naglašavanja i stimuliranja ovakve slobode kretnja, tvrdeći da njihovi prioriteti nisu u tome da se njihovi izobraženi kadrovi premještaju iz zemlje u zemlju i na njihove položaje da se dovode stranci, jer to rezultira čistim odlivom kvalificiranih domaćih kadrova ("brain drain"), već je njihova osnovna namjera da izobrazbom vlastitih kadrova osiguraju rukovodioce za poduzeća u njihovim zemljama koji su i njihovi vlastiti državljanji. Tako i na izgled manje važne odredbe dobivaju veliko političko značenje i znatno otežavaju postizanje sporazuma o tekstu Kodeksa.

Nacionalizacija i naknada

Svakako, jedno od najosjetljivijih i najkontroverznijih pitanja, su one odredbe Kodeksa, koje se bave plaćanjem naknade za oduzetu imovinu (t. 54). Razvijene zemlje, naime, stoje na stajalištu da pravila medjunarodnog javnog prava već sadrže principi koji su obvezni za sve države. Ti se principi sastoje u tome da države imaju, doduše, suvereno pravo da oduzimaju imovinu stranaca na svome teritoriju, ali to oduzimanje mora biti izvršeno u javnom interesu, ne smije biti diskriminatorskog karaktera, mora biti izvršeno u skladu s pravnim postupkom, ne smije biti protivno nekoj preuzetoj obvezi, a iznad svega, za oduzetu imovinu se mora platiti naknada koja mora

biti plaćena odmah, mora biti odgovarajuća i efikasna ("prompt, adequate and effective compensation").²⁷

Zemlje u razvoju, poduprte zemljama Istočne Evrope, stoje na stajalištu da medjunarodno pravo u ovom području još nije formirano i da ona pravila za koja razvijene zemlje tvrde da predstavljaju pravila medjunarodnog javnog prava, od njih nisu kao takva priznata.

Zemlje u razvoju, načelno govoreći, uopće ne priznaju princip nediskriminacije stranih poduzeća, jer tvrde da se one ne mogu odreći prava da vlastita poduzeća tretiraju drugačije od stranih poduzeća. Mjere nacionalne ekonomske politike ne dozvoljavaju da se sva poduzeća tretiraju na isti način i one nisu spremne taj princip proglašiti principom medjunarodnog prava.

Što se tiče samog prava na oduzimanje strane imovine od neke države, možemo istaći da ono nije sporno. Sjedinjene Države su izričito priznale Meksiku, još dvadesetih godina ovog stoljeća, pravo na oduzimanje strane (američke) imovine i od tih vremena samo pravo na oduzimanje nije sporno. Ono što je sporno je pitanje plaćanja naknade za oduzetu imovinu. Zemlje u razvoju su u nekoliko navrata, pa i u ranije citiranoj rezoluciji Generalne skupštine UN, ponovile da za oduzetu imovinu treba platiti "odgovarajuću" ("adequate") naknadu. Medutim, te zemlje nikada nisu priznale one kriterije koji su uvijek isticani od razvijenih zemalja.

Danas u Kodeksu postoje tri različite formulacije ove odredbe (razvijenih zemalja, zemalja u razvoju i zemalja Istočne Evrope) koje sadrže sve ove razlike. Formulacija zemalja u razvoju (Grupe 77) i Istočne Evrope umjerene su u toliko što priznaju pravo na plaćanje "adekvatne" naknade, ali su još uvijek neprihvatljive za razvijene zemlje jer predviđaju da se svi sporovi do kojih bi moglo doći iz oduzimanja rješavaju pred sudovima zemlje koja je imovinu oduzela i u skladu s njenim zakonima, a ne potvrđuju one principe za koje razvijene zemlje tvrde da su sastavni dio medjunarodnog prava.

Obje formulacije, medutim, posebno naglašavaju pravo same države koja oduzima stranu imovinu da rješava sporove i plaća naknadu, jer se kaže da se ..."odgovarajuća ("appropriate")

naknada treba platiti od strane države koja poduzima takve mjere, u skladu s njenim vlastitim zakonima i pravilima kao i uzmajući u obzir sve okolnosti koje ta država smatra važnim". Pri tome, formulacija Grupe 77 naglašava da "odgovarajuće medjunarodne obveze u koje je država slobodno ušla, trebaju biti poštivane". Ova formulacija, po našem mišljenju, nema izgleda da bude prihvaćena od razvijenih zemalja, jer i prihvaćene medjunarodne obveze kvalificira uvjetom da se radi o "slobodno"prihvaćenim obvezama.

Što se tiče formulacije razvijenih zemalja, ona je, u sadašnjoj fazi pregovora, sastavljena u ekstremno neprihvatljivom obliku. Prije svega, i nadalje se inzistira na svim onim principima medjunarodnog javnog prava koji su sporni i za koje se zna da nisu prihvatljivi, a k tome se još i dodaju odredjeni kriteriji za plaćanje naknade. Ti kriteriji su posebno neprihvatljivi, jer žele vrijednost uložene imovine u zemlje u razvoju izjednačiti s vrijednošću imovine uložene u vlastitu zemlju ili u druge razvijene zemlje istog društvenog sistema. Formulacija razvijenih zemalja koja bi trebala poslužiti kao kriterij za procjenu oduzete imovine glasi ovako:²⁸

"Ova naknada treba odgovarati pravičnoj tržišnoj vrijednosti, uključivo i vrijednost uvedenog poduzeća, ili kada se mogu primijeniti drugi medjunarodno prihvaćeni načini vrednovanja, koji su primjenjeni bez obzira na utjecaj koji su mogle imati mjere oduzimanja na vrijednost oduzete imovine ili koji se mogao imati utjecaj očekivanja tih mera. Plaćane naknade mora biti slobodno konvertibilno i transferabilno i ne smije biti podložno nekim restriktivnim mjerama primjenjivim na transfer plaćanja, dohotka ili kapitala".

Ova je formulacija, po našem mišljenju, daleko izvan onog za što se tvrdi da predstavlja pravila medjunarodnog javnog prava.

Ako stavovi sudionika pregovorima oko donošenja Kodeksa ostanu i dalje ovako nepomirljivi, Kodeks se neće moći donijeti. Jedna varijanta, koja, čini se, nije prihvatljiva za razvijene zemlje, bila bi da se sporne odredbe izostave ili razvodne. Međutim, razvijene zemlje, kako po svemu izgleda, ne žele popustiti i uvjetuju donošenje Kodeksa s prihvaćanjem principa oduzimanja i plaćanja naknade.²⁹

Sa stajališta unapredjivanja medjunarodne razmjene bilo bi korisno da se nadje neki kompromis za problem oduzimanja i naknade. Zemlje u razvoju, načelno govoreći, nisu protiv plaćanja naknade, dok razvijene zemlje priznaju pravo na oduzimanje. Kod takvog stanja osnovnih polaznih pozicija nije bitno pitanje - da li platiti naknadu, već koliko. Teško je smatrati realističnim da se iz neke investicije u zemlje u razvoju može očekivati isti sistem vraćanja uloženog kapitala kao što se to može očekivati kad se kapital uloži u vlastitu zemlju ili u neku drugu razvijenu zemlju. Investiranje u zemlje u razvoju je u današnjoj fazi razvoja medjunarodnih odnosa riskantnije nego što je to investiranje u razvijene zemlje ili u vlastito tržište. Toga su svjesni i svi oni koji investiraju i nema sumnje da se to odražava i u dobiti koju investitori kalkuliraju i ostvaruju kad investiraju u zemlje u razvoju. Ta povećana dobit treba isto predstavljati neku vrijednost koja treba biti "uzeta u račun" kod vrednovanja oduzete imovine.

Bez dubljeg ulaženja u različite sisteme vrednovanja strane imovine smatramo da bi u ovom području trebalo tražiti rješenje sadašnjih poteškoća.³⁰ Da li ima dovoljno političke volje da se traže neka kompromisna rješenja u ovom području znat će se uskoro.

PRIMJENA KODEKSA

Završne odredbe Kodeksa predviđaju poduzimanje akcije na nacionalnom i na medjunarodnom području u cilju primjene Kodeksa. Na nacionalnom području predviđa se da će države objaviti Kodeks i popularizirati njegov sadržaj, te da će postupati u skladu s načelima Kodeksa. Na medjunarodnom planu, predviđa se da će Centar za transnacionalne korporacije UN djelovati kao Sekretarijat Komisije za primjenu Kodeksa, te da će se brinuti i pratiti primjenu Kodeksa u raznim zemljama. Sporno je danas da li će Centar moći davati neka tumačenja odredbi Kodeksa ako se države ili eventualno i druge stranke budu na njega obratile. To pitanje je otvoreno jer se neke države protive tome da Centar postane institucija koja daje tumačenje onih odredaba o kojima

su se države složile. Smatra se da takve odredbe mogu tumačiti samo države koje su te odredbe i donijele. Isto tako, neke države stoje na stajalištu da se Centru ne bi smjele obraćati druge stranke od samih država, jer države su potpisnice Kodeksa.

Sadašnji nacrt Kodeksa predviđa (t. 71) da će Kodeks biti podnijet na ponovno razmatranje državama ne kasnije od 6 godina nakon njegova usvajanja.

Pravna narav Kodeksa

Na kraju, postavlja se pitanje kakva će biti pravna narav Kodeksa - da li će to biti dobrovoljni ili obvezni Kodeks.

"Kodeksi" kao instrumenti medjunarodnog sporazumijevanja, u stvari su novija pojava. Početkom 1970-tih godina, zajedno s "kodeksima" javljaju se i razni "vodiči" ("guidelines") kao oblici reguliranja određenih pitanja.³¹ Neki od tih "vodiča" i "kodeksa" su već usvojeni, ali oni najvažniji, a to su Kodeks o transferu tehnologije (UNCTAD) i Kodeks o ponašanju transnacionalnih poduzeća (UNCTC) još nisu usvojeni.

Karakteristika do sada usvojenih "kodeksa" i "vodiča" je da su oni dobrovoljnog, a ne obveznog karaktera.

Što se tiče pravnog karaktera Kodeksa o ponašanju transnacionalnih poduzeća, već je u početku rada odlučeno da se to pitanje ostavi za kraj diskusija, tako da o tome još nije donijeta nikakva odluka. Ima delegacije koje su stajale na stajalištu da Kodeks treba biti obvezan i da se, prema tome, on mora donijeti u obliku konvencije, medjunarodnog ugovora ili nekog drugog multilateralnog medjudržavnog akta. Druge delegacije stajale su na stajalištu da Kodeks može biti samo dobrovoljnog i neobveznog karaktera, te da bi s tog stajališta Kodeks mogao biti donijet u obliku rezolucije Generalne skupštine.³²

Po našem je mišljenju vjerojatnije da će Kodeks, ako uopće bude usvojen, biti neobveznog karaktera. Međutim, i takav bi Kodeks imao veliki utjecaj u privrednom životu, a bio bi i od velikog političkog i pravnog značaja. Činjenica da bi principi sadržani u Kodeksu bili usvojeni od velikog broja država, već bi sama za sebe davala sadržaju Kodeksa veliki značaj i uvjerljivost. Mnoge bi države mogle principe sadržane u Kodeksu

pretočiti u vlastita zakonodavstva i na taj bi način principi Kodeksa mogli postati obvezni na područjima tih država. Nadalje, činjenica da bi se veliki broj država pridržavao principa iz Kodeksa, takva bi praksa mogla predstavljati izvor medjunarodnog prava. Ako znamo da do danas npr. u području medjunarodno-pravnih pravila o oduzimanju i naknadi nema niti jednog multilateralnog medjunarodnog instrumenta, nije potrebno posebno isticati od kolikog bi značaja bila činjenica da bi Kodeks sa-državao neke principe o kojima se veliki broj država složio. Već sam moralni pritisak kojeg bi Kodeks vršio bio bi značajni faktor u reguliranju prakse transnacionalnih korporacija i ostalih sudionika u tim odnosima.

Nadati se je da će Kodeks ipak biti usvojen i da neće doći do toga da jedan dugogodišnji napor u kojem je sudjelovao tako velik broj država, medjunarodnih organizacija i pojedinaca, ne urodi plodom.

BILJEŠKE:

¹ Ovaj članak sadrži skraćeni prikaz predavanja što ga je autor održao u Institutu za medjunarodno pravo i medjunarodne odnose Pravnog fakulteta u Zagrebu 17.- XI 1983.

² Naslov originala na engleskom glasi: "Code of Conduct on Transnational Corporations"; Raniji naziv "multinacionalna poduzeća" je u terminologiji UN napušten; (u dalnjem tekstu transnacionalne korporacije nazivat ćemo kraticom "TNC").

³ Te je godine osnovana Medjuvladina radna grupa za izradu Kodeksa.

⁴ V. The CTC Reporter, Vol. I, No. 1, December 1976, str. 6.

⁵ Lista tih istaknutih osoba ("Eminent Persons") objavljena je u CTC Reporter, Vol. 1, No. 1, str. 7; iz SFRJ u tu je grupu imenovan Emerik Blum, tada u svojstvu generalnog direktora ENERGOINVESTA, Sarajevo,

⁶ Komisija je osnovana Rezolucijom ECOSOC-a br. 1913, sa slijedećim zadacima:

- da razmatra probleme vezane uz TNC
- da omogućuje razmjenu mišljenja izmedju Vlada, sindikata, potrošača i privrednih krugova u vezi s TNC,
- da nadzire rad Centra, te
- da izradjuje studije o TNC-ama.

Komisija ima 48 država članica biranih po regionalnom principu i to 12 iz Afrike, 11 iz Azije, 10 iz Južne Amerike, 10 iz Zapadne Evrope, SAD i Australije, te 5 iz Istočne Evrope (u dalnjem tekstu "Komisija").

- ⁷ Ti se pojedinci, kao nastavak rada i utjecaja "Grupe eminentnih osoba", biraju iz raznih zemalja svijeta pod uvjetom da su aktivni ili u privrednom, znanstvenom, sindikalnom i javnom životu u svojim zemljama. Ti se pojedinci nazivaju "Expert Advisers". G. 1980. donijeta je odluka da se "Expert" Adviseri" biraju na razdoblje od dvije godine, time da mogu biti birani samo dva puta. Autor ovog članka biran je na položaj "Expert Advisora" 1980. g. na sastanku Komisije u Mexico City-u i ponovno na sastanku Komisije u Manili 1982. g., te mu mandat ističe na kraju sastanka Komisije 1984. godine.
- ⁸ "Intergovernmental Working Group on a Code of Conduct"; (u dalnjem tekstu "Medjuvladina radna grupa").
- ⁹ Medjuvladina radna grupa održala je do 1982. godine ukupno 17 sastanaka od prosječno dva tjedna, a da nije postignuta saglasnost o tekstu Kodeksa. Rad Medjuvladine radne grupe je dovršen i sada je rad na Kodeksu preuzeila sama Komisija. Komisija je održala do ljeta 1983. godine 8. redovnih sastanaka i jedno izvanredno zasjedanje koje je bilo podijeljeno u tri posebna sastanka od po dva tjedna svako (u prvoj polovini 1983. godine).
- ¹⁰ Taj je sastanak kvalificiran kao "assessment meeting".
- ¹¹ V. ovdje, str. 2.69
- ¹² M. ovdje, str. 3.69
- ¹³ Doc. Working Paper 21, 8. VI 1981.g. (Draft Code of Conduct for Transnational Corporations proposed by Venezuela on behalf of the Group of 77 (22 May 1981).
- ¹⁴ Prijedlog Prikaza je imao naslov "Chairman's suggestions for an annotated outline of a code of conduct", v. CTC Reporter, Vol. 1, br. 2, juni 1977, str. 10-12.
- ¹⁵ Taj je prijedlog imao naslov: "Code of Conduct: Formulations by the Chairman". Za tekst tog prijedloga, v. CTC Reporter, Vol. 1, br. 6, april 1979, str. 5-8; Predsjednik Radne Grupe od njena osnivanja pa sve do 1982. godine bio je g. Sten Niklasson, Švedska.
- ¹⁶ Detaljni sadržaj Kodeksa kako je taj objavljen u posljednjoj verziji (Dokument E/1983/17-E/C.10/1983/S/5 od 2. VI 1983) je slijedeći:

UVOD I CILJEVI	(nije još formuliran)
Definicije i opseg primjene	(t. 1-5)
DJELATNOSTI TNC	
A. Opća i politička	
Poštivanje nacionalne suverenosti	(t. 6-8)
Postupanje u skladu s ek. ciljevima	(t. 9-10)
Ponovno pregovaranje ugovora	(t. 11)
Prihvatanje socijalnih i kulturnih vrijednosti	(t. 12)
Poštivanje ljudskih prava	(t. 13)

Nesuradnja s TNC u Juž. Africi	(t. 14)
Nemješanje u unutrašnje poslove	(t. 15-16)
Nemješanje u medjuvladine odnose	(t. 17-19)
Nevršenje koruptivnih postupaka	(t. 20)
B. Ekonomска, financijska i društvena	
Vlasništvo i kontrola	(t. 21-25)
Vanjskotrgovinska bilanca i financiranje	(t. 26-32)
Prebacivanje dobiti (transfer pricing)	(t. 33)
Oporezivanje	(t. 34)
Konkurenčija i restriktivna poslovna	
praksa	(t. 35)
Transfer tehnologije	(t. 36)
Zaštita potrošača	(t. 37-40)
Zaštita okoline	(t. 41-43)
C. Otkrivanje informacija	(t. 44-46)
POSTUPANJE S TNC	
A. Opće postupanje s TNC od zemalja u kojima	
djeluju	(t. 47-53)
B. Nacionalizacija i naknada	(t. 54)
C. Nadležnost	(t. 55-58)
MEDJUVLADINA SURADNJA	(t. 59)
SPROVODJENJE KODEKSA	
A. Djelovanje na nacionalnom nivou	(t. 66)
B. Medjunarodna institucionalna mašinerija	(t. 67-70)
D. Postupak kontrole	(t. 71)
¹⁷ Radi se o praksi po kojoj TNC vrše plaćanja unaprijed (tzv. "lead") kad očekuju da će neka valuta devalvirati pa nastoje još iskoristiti njenu veću vrijednost ili zatežu s plaćanjem (tzv. "lag") u očekivanju porasta vrijednosti neke valute (v. o tome, Vukmir, Pravni problemi i financijski aspekti prijenosa tehnologije u zemlje u razvoju, Privreda i pravo, 9-10, 1983, str. 26-39).	
¹⁸ Doc. E/C.10/1983/CRP.3 od 21. VI 1983. pod naslovom "Working paper submitted by Canada, the Netherlands and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland".	
¹⁹ Ibid, str. 2.	
²⁰ Npr. u slučajevima kao što je otkup neke tvornice ili osnivanje nekog proizvodnog poduzeća u drugim zemljama.	
²¹ Važnije rezolucije Generalne skupštine su slijedeće:	
Rezolucija 626/1952.	
Rezolucija 1803/1962.	
Rezolucija 2158/1966.	
Rezolucija 2692/1971.	
Rezolucija 3016.	
²² Tako je npr. Alžirska konferencija nesvrstanih g. 1973. donijela Rezoluciju o tom pitanju.	
²³ V. o tome, Transnational Corporations in World Development, Third Survey, izd. UNCTC, N.Y. 1983 (Dokument No, ST/CTC/46), str. 114/115.	

- ²⁴ Svi iznijeti podaci sadržani su u dokumentu pod naslovom "Studies on the Effects of the Operations and Practices of Transnational Corporations - Activities of Transnational Corporations in Southern Africa and their Collaboration with the Racist Minority Regime in that Area - Report of the Secretary General - Annex", Doc. E/C.10/1983/10/Add. 1. 20 May 1983, ECOSOC.
- ²⁵ U tom broju uključena su i 1 TNC iz Hong Konga i 1 iz Singapura.
- ²⁶ Osim gore navedenih zemalja, od preko 10 TNC imaju još Švicarska (18), Australija (12), Švedska (12), Kanada (11), Francuska (11), a u Namibiji Velika Britanija ima 35, a SAD 19. TNC-a Cit. prema ibid.
- ²⁷ Ranije su razvijene zemlje upotrebljavale termin "just compensation". Taj su termin kritizirale zemlje u razvoju jer da sadrži subjektivne elemente. Činjenica da sadašnja formulacija razvijenih zemalja ne sadrži termin "just" ne predstavlja veliki napredak jer je taj termin uvijek u sebi sadržavao i pojmove "prompt, adequate and effective", koji se i danas nalaze u tom prijedlogu.
- ²⁸ Cit. prema Doc. E/1983/17/E/C.10/1983/S/5 od 2. VI 1983. (prijevod izvršio autor).
- ²⁹ Za sada postoji i prijedlog Predsjednika Medjuvladine radne grupe o formulaciji t. 54, koji glasi:
"Priznaje se da države imaju pravo nacionalizirati ili ekspropriirati imovinu transnacionalnih poduzeća koja djeluju na njihovom teritoriju, te da će se naknada platiti od strane odnosne države u skladu s primjenljivim pravnim pravilima." Takodjer postoji i prijedlog Predsjednika za t. 56 (t. 55. bi po tom prijedlogu otpala) koji predviđa da se sporovi mogu iznositi na rješavanje pred sudove pojedinih država ili ako se stranke o tome slože i pred druge dogovorene organe; v. Doc. E/C.10/1983/S/5-E/1983/17, Annex IV, str. 31 i dalje.
- ³⁰ Danas postoje četiri osnovna sistema vrednovanja imovine i to: (a) tržišna vrijednost (fair market value) predstavlja onu vrijednost koja bi se mogla dobiti na slobodnom tržištu. S obzirom da takvog tržišta nema uvijek ili ga nema za velika poduzeća, metoda nije uvijek praktična; (b) vrijednost uvedenog poduzeća ("going concern value") je ona vrijednost koja se dobije kad se izračunaju budući profiti odn. njihov gubitak, uključujući ovdje i vrijednost renoméa ("good will"). S obzirom da je budućnost uvijek neizvjesna, teško je ovom metodom doći do zaista prave vrijednosti neke imovine; (c) sistem troškova zamjene imovine ("replacement value") polazi sa stajališta traženja one vrijednosti koja je potrebna da bi se zamijenila oduzeta imovina. Kod ovog sistema ne uzima se u obzir buduća dobit; (d) knjigovodstvena vrijednost ("book value") koja opet ima nekoliko aspekata i vrednovanja kao što su: neto knjigovodstvena vrijednost, ažurirana knjigovodstvena vrijednost ("updated book value") i čista porezna vrijednost. Danas se razvijaju i razne druge metode vrednovanja, kao što su "cash flow" ili "future discounted cash flow methods"; rad u ovom području se nastavlja; v. o

tome zanimljiv članak od Muller, Maarten, H. Compensation for Nationalisation: A North - South Dialogue, u Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 19, 1981, No. 1 str. 36-78.

- ³¹ Poznato je da su do danas usvojeni slijedeći dokumenti:
- DECD je 1976. g. usvojio "Guidelines for Multinational Enterprises";
  - ILO je 1977. g. usvojila "Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy";
  - UNCTAD je kroz Rezoluciju br. 35/63 Generalne skupštine UN, g. 1980. usvojio "Multilaterally Agreed Equitable Principles and Rules for the Control of Restrictive Business³ Practices";
  - UNCTAD već dulji niz godina radi na "Code of Conduct on the Transfer of Technology", koji još nije usvojen;
  - Sjjetska zdravstvena skupština je 1981. g. usvojila "The International Code on the Marketing of Breast-Milk Substitutes";
  - DECD je 1980. g. usvojio "Guidelines Governing Protection of Privacy and Transborder Data Flows of Personal Data";
  - EEC je 1980. g. usvojila "The EEC Code of Conduct for Companies Operating in South Africa".
- ³² V. o tome, Transnational Corporations in World Development, Third Survey, op. cit. str. 112-113, a o diskusiji o teoretskim stajalištima u pogledu "Kodeksa" kao medjunarodnog instituta sporazumijevanja, Ibid, str. 121-124.

Dr Branko Vukmir

WHAT HAPPENED TO THE CODE OF CONDUCT FOR TRANSNATIONAL CORPORATIONS?

A Code of Conduct for Transnational Corporations has been under consideration by the Intergovernmental Working Group within the Commission on Transnational Corporations and the United Nations Center on Transnational Corporations for more than 8 years.¹ Although there are many provisions of the Code on which an agreement has been reached, there are still about 6 or 7 important provisions which have not been resolved. At the present stage more than half of the text of the Code has been agreed upon. The article contains an analysis of provisions which have been agreed upon and of provisions which are

stil open. Among the unresolved issues one of the most important is the issue of nationalisation and expropriation which fall under the provisions of "treatment" of TNC's. There are points of view that the Code should not deal with such matters at all because the Code is primarily intended to regulate the behaviour of TNCs and not of States. The very formulations of the nationalisation provisions are likewise controversial because the existence of rules on nationalisation in public international law has been denied by some. Another thorny issue is the question of definition of TNCs. Does this term apply to all enterprises which have their headquarters in one country and activities (offices and similar) in other countries regardless of the ownership of such enterprises (states, public bodies), or does the term TNC apply only to large capitalistic international corporations? Another unresolved issue is the problem of activities of TNCs in South Africa. While some countries wish the TNCs to gradually decrease their activities in that country there are other countries which have a different approach claiming that their activities actually help the local black inhabitants in their fight against apartheid.

In the present situation negotiations among states have entered a sensitive stage. All participants feel that the positions have been clearly identified and what is needed are compromises. Whether there is a political will to make such compromises will soon be evident. However, taking the present international relations into account it may happen that we will not have a Code soon. If that happens, it will be another blow to international cooperation. It does not mean that foreign investment will cease, but it certainly will not be encouraged.

¹ The author participated in the work of the Intergovernmental Group as an Expert Adviser to the Commission in the period of 1980 - 1982, and again 1982 - 1984.